

Lamár Erzsébet

Bevezetés a szubjektivitás filozófiájába

5. A transzcendentális ego. (Husserl)
5. 2. A negyedik Karteziánus elmélkedés.

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

5. 2. A transzcendentális ego (Husserl). A negyedik *Karteziánus elmélkedés*.

A szemelvények az alábbi kötetből származnak:

Husserl, Edmund: *Karteziánus elmélkedések*. Ford. Mezei Balázs. Atlantisz, Bp. 2000.

*

Husserl második gondolkodói korszakának legnagyobb eredménye kétséget kizáróan a transzcendentális fenomenológia kidolgozása, de egyetemi oktatói tevékenysége is ebben az időszakban (kb. 1905-1929) volt a legjelentősebb. Tanítványai közé tartozott mások mellett Roman Ingarden, Edith Stein, Alexandre Koyré, Max Scheler, Karl Löwith, Hans-Georg Gadamer, Rudolf Carnap, Ludwig Landgrebe, Eugen Fink, Martin Heidegger (aki 1919-23 között Husserl asszisztense volt), de az 1930-as években, nyugdíjazása után hallgatta előadásait Herbert Marcuse és Emmanuel Lévinas is.

A második korszak végpontja az **1929-es *Karteziánus elmélkedések*, melynek egyik fő tézise, hogy a transzcendentális ego nem része a világnak, azaz nem szubsztancia, hanem ő maga a tiszta transzcendencia, a konstitutív aktivitás centruma, ahonnan a világ világgént feltárul.** A továbbiakban ezen állítás kibontására és értelmezésére törekszünk a negyedik *Karteziánus elmélkedés* elemzése mentén.)

Emléktábla Husserl szülőházán (Prostějov)

A *Karteziánus elmékedések* első oldalain Husserl Descartes-ot a transzcendentális szubjektivizmus megalapítójaként aposztrofálja, amennyiben a cogito-érv célja a valódi tudományos objektivitás megalapozása volt. Utóbbival azonban, állítja Husserl, a descartes-i kísérlet – ahogyan azóta mindegyik – adós maradt, így a huszadik század gondolkodói ugyanabban a helyzetben találják magukat, mint annak idején Descartes: kétségbe kell vonniuk mindent, amit addig igaznak hittek, és a radikális kétely útján eljutni az *ego cogito* valódi, megalapozó értelméhez.

Ez, ahogyan látni fogjuk, nem jelenti az *Elmékedések* gondolatmenetének kritikátlan átvételét, épp ellenkezőleg: a cél most is az első filozófia mint egyetemes tudomány megalapozása, azonban Husserl, Descartes-tól eltérően, nem veszi adottnak még egy ilyen tudomány megalapozásának tényleges lehetőségét sem. A tudomány mint eszme, állítja, nem az egyes tudományok tényeiben jelenik meg, hanem egyfajta „általános céleszmében”, amely nem más, mint az evidencia. A kurzus keretei között nincs mód a teljes mű elemzésére, számunkra most elsősorban a **fenomenológiai megismerés szubjektumának, az ún. transzcendentális egónak** a mibenléte érdekes.

A **negyedik elmékedés** címe: „**A transzcendentális ego konstitúciós problémájának kifejtése**”. Kiindulópontja a husserli fenomenológia alapvetése, a tudat mindenkori intencionáltsága, azaz tárgyra-irányultsága:

„Bármilyen tárgy csak a valóságos és lehetséges tudat tárgyaként létezhet számunkra.”
(i. m. 79.)

Ennek értelmében tehát a világ számunkra csak fenomenálisan, azaz jelenségként adódhat, függetlenül az adott tudati tárgy reális létezésétől. Fontos azonban kiemelnünk, hogy a fenomén nem ’jelenség’ a szó hagyományos értelmében. **A transzcendentális fenomenológia a tudat élményeinek vizsgálata,**

amennyiben a transzcendentális ego maga is azon intencionális rendszerben (és általa) konstituálódik, melynek középpontja ő maga. A negyedik elmélkedés célja ezen gondolat kibontása és értelmezése, vagyis az „én” konstitúciós vizsgálata.

Az **én** nem pusztán tudat és tárgy szintézise a cogito folytonosságában, nem csak folyamatos áramlás és alakulás, hanem **maga a szintézist lehetővé tevő egység, egyfajta „azonosságpólus”**. Az én azonban nem valamiféle üres hely; **„megmaradó sajátosság” (habitualitás) jellemzi**, amely a „transzcendentális genezis” eredményeként újra meg újra előáll, és fenntartja az ént azonosságként. (Husserl a döntési szituációt hozza fel példaként, ahol maga az aktus elenyészik, de én, aki így döntöttem, az maradok, aki így döntött, és az is én leszek, aki később meggondolja magát. Az az én tehát önmagát konstituálja a transzcendentális genezisben, ebben az értelemben önmaga „hordozója” is, a tudat/elme és az érzékiség együttműködéséből születő tapasztalat egyediségének eredője.

A transzcendentális ego mint monász csak az intencionális állapotok sokféleségében tesz szert konkrétságára. Husserl rávilágít: a **monadikus ego önkonstitúciójának problémája „egybevág általában a fenomenológiával”** (i. m. 83.)

A fenomenológiai módszer célja az észlelés általános, tiszta típusának leírása, ehhez azonban el kell oldanunk a fakticitástól, és áthelyeznünk a tiszta lehetőség *a priori* birodalmába. Ezen a ponton vizsgálódásunk **észleléselemzésből „lényegelemzéssé”** válik, ti. minden faktum a tiszta lehetőség egy példája, a feltétlen lényeg (eidosz) egy megvalósult formája. Az ego vonatkozásában ez azt jelenti, hogy már eleve mint **transzcendentális egót, azaz lehetőségek horizontját** gondoljuk el.

„Az eidetikus fenomenológia tehát azt az egyetemes *a priori*t kutatja, mely nélkül én – önmagamban és transzcendentális énként – egyáltalán nem lennék »elgondolható«.” (i. m. 86.)

Ezen fenomenológia alapelvei csak akkor lehetnek apodiktikusak, ha a másik/általában vett egóra is érvényesek, mely utóbbinak azonban „sem valóságát, sem lehetőségét nem tételezzük föl” (i. m. 87.), hiszen ezeket is saját egóm változatai (ti. megvalósult lehetőségei) határozzák meg. Tehát a transzcendentális fenomenológia mint a tiszta lehetőségek tudománya meg kell, hogy előzze nem pusztán az empirikus, hanem a faktikus vizsgálódásokat is.

Ellenőrző kérdés:

- Mi a transzcendentális ego
- mint azonosságpólus,
 - mint monász,
 - mint tiszta lehetőség?